

**WYDZIAŁ
HUMANISTYCZNY
AGH** bo za każdą technologią
stoi człowiek.

**University
of Manitoba**

LVIV POLYTECHNIC NATIONAL UNIVERSITY (LVIV, UKRAINE)
Department of Sociology and Social Work

V.N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY (Kharkiv, Ukraine)
School of Sociology

SOCIOLOGICAL ASSOCIATION OF UKRAINE
Lviv Department of SAU
Kharkiv Department of SAU

POLISH NAVAL ACADEMY (GDYNIA, POLAND)
Faculty of the Humanities and Social Sciences

AGH – UNIVERSITY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY (KRAKÓW, POLAND)
Faculty of the Humanities

UNIVERSITY OF MANITOBA (WINNIPEG, CANADA)
Peace & Conflict Studies, Arthur V. Mauro Institute for Peace & Justice at St. Paul's College

«SOCIOLOGY – SOCIAL WORK AND SOCIAL WELFARE: REGULATION OF SOCIAL PROBLEMS»

Proceedings of The XIII International Scientific Conference
May 18–19, 2023

Lviv 2023

**WYDZIAŁ
HUMANISTYCZNY
AGH** bo za każdą technologią
stoi człowiek.

**University
of Manitoba**

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» (м. Львів, Україна)
Кафедра соціології та соціальної роботи

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА (м. Харків, Україна)
Соціологічний факультет

СОЦІОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ
Львівське відділення САУ,
Харківське відділення САУ

АКАДЕМІЯ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОГО ФЛОТУ ІМ. ГЕРОЇВ ВЕСТЕРПЛЯТТЕ (м. Гдиня, Польща)
Відділ Гуманістичних і суспільних наук

АКАДЕМІЯ ГІРНИЧО-МЕТАЛУРГІЙНА (м. Краків, Польща)
Відділ гуманістичний

МАНІТОБСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (м. Вінніпег, Канада)
Інститут миру та справедливості Артура В. Мауро при коледжі Св. Павла

«СОЦІОЛОГІЯ – СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ»

Матеріали XIII Міжнародної наукової конференції
18–19 травня 2023 року

Львів 2023

УДК 36
ISBN 978-617-7937-76-9

Sociology – Social Work and Social Welfare: Regulation of Social Problems (Lviv, May 18–19, 2023): Proceedings of The XIII International Scientific Conference. – Lviv, 2023. – 227 p.

Соціологія – Соціальна робота та соціальне забезпечення: регулювання соціальних проблем (Львів, 18–19 травня 2023 р.): збірник матеріалів XIII Міжнародної наукової конференції. – Львів, 2023. – 227 с.

The conference materials present the views of young and experienced researchers on current issues of modern society. Different options for their regulation are considered.

The texts are published in the author's edition. The authors, as well as (for students and graduate students) the scientific supervisors, are responsible for the scientific content and quality of the materials submitted.

Матеріали конференції представляють погляди молодих та досвідчених дослідників на актуальні проблеми сучасного суспільства.

В них розглядаються різні варіанти їх регулювання. Тексти публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідають автори, а також (для студентів та аспірантів) наукові керівники.

ISBN 978-617-7937-76-9

© Колектив авторів, 2023
© Видавець ФОП Марченко Т.В.

CONTENT

SOCIOLOGY	8
<i>Baistruk S., Makukh O.</i> Socio-cultural changes under marital law	8
<i>Bataeva E., Artemenko A.</i> Problem of studying the coping strategies of military combatants' spouses in modern military sociology	10
<i>Belenok O., Matsko-Demydenko I.</i> Preservation and use of human capital of senior citizens in the context of intergenerational interaction	14
<i>Bieliaieva V.</i> Social adaptation of Ukrainian youth abroad: prospects and limitations	18
<i>Brovchenko K.</i> The educational process in Ukraine under the conditions of marital state	20
<i>Deina T.</i> Unemployment as a social problem	24
<i>Golikov A.</i> Feast in creating order of social processes: regimes and modes	27
<i>Herus O.</i> The role of social media in the information warfare in the context of war	31
<i>Husakova K.</i> Public activity as a social institution	35
<i>Janeczek P.</i> The psychology of love and the phenomenon of online dating – the need for research development	40
<i>Kalynchuk O.</i> Cultural trauma J. Alexander as an example of events in Ukraine	41
<i>Klymanska L., Klimanska M., Haletska I.</i> Military everyday life: Ukrainian discursive projection 2022	44
<i>Kosowski P.</i> Voluntary blood donation in Poland – about the need for social research on barriers and disadvantages	47
<i>Kotowski B.</i> Language and refugee – the challenges of enculturation	50
<i>Kotylko Ya.</i> The impact of russian aggression on state-religious relations in Ukraine	53
<i>Kupiak U., Myshok R.</i> Cyberbullying as a socio-political internet technology in the information warfare	57
<i>Makar M., Savka V.</i> Social constructions in Ukrposhta stamps during the Russian-Ukrainian war	60
<i>Mychka M.-R., Shkoliar M.</i> Sociological discourse of the domestic animals status transformation in the human-animal relations	63
<i>Myshok R.</i> Information fraud as a challenge for civil society in Ukraine	68
<i>Novosad K.</i> Population migration in an interdisciplinary dimension	72
<i>Omelchenko V.</i> Gender-based sexual violence during wars: the Ukrainian experience	77
<i>Opanasenko S.</i> Socio-psychological problems and social well-being of young citizens of Ukraine	81
<i>Parashchevin M.</i> Changes in the confessional identification of the orthodox in Ukraine in the conditions of Russian aggression	82
<i>Savka V.</i> Social problem regulation: war as an opportunity for conceptual approach modernization	87
<i>Shtraikher O., Shkoliar M.</i> The context of war in sociological interpretations of the phenomenon of volunteering in Ukraine	91
<i>Siryy E.</i> Exclusive factors and resource opportunities of youth in professional self-fulfillment (taking into account the social challenges of the war in Ukraine)	96
<i>Wicher A.</i> Ukrainian refugees in Poland: problems and challenges faced by local governments – social context	100
<i>Yatsyshyn U.</i> The problem of implementing inclusive education in higher education institutions in Ukraine	102
<i>Zholonko T., Svoboda A., Protasova A.</i> Attitudes and expectations of Ukrainian youth regarding higher education	105
<i>Zubchenko O.</i> Visualisation as a method for investigating the dysfunctional of the educational institution in the temporarily occupied territories of the South Ukraine	107
SOCIAL WORK	112
<i>Bazarnyk K.-M., Kozak M.</i> Preventive social work as a component of the strategy for the prevention of human trafficking in the youth environment in the conditions of war	112
<i>Boberska R.</i> Social work with young people who were forced to change their place of residence due to the beginning of the war in Ukraine	115
<i>Cherba V., Pavliuchenko A.</i> Ethical values and dilemmas in the work of social sphere employees	119

of the educational process and financially support students, increase the number of budget places and guarantee the quality of the educational process.

References

Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2021-2031.

Kudelya M., Zheryobkina T., Nazarenko Y. (2020). Choice of higher education after school. Report on the results of the research. Cedos Analytical Center.

Vitrenko A. (2022). Higher and professional higher education under martial law. Formation of Ukraine under martial law. Information-analytical collection. Institute of Educational Analytics

Жолонко Т., Свобода А., Протасова А.

Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті

ОСВІТНІ УСТАНОВКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Tetiana Zholonko – Candidate of Political Science, Head of the Department of Social and Humanitarian disciplines, t_zholonko@meta.ua

Anastasiia Svoboda – Senior Lecturer of the Department of Social and Humanitarian disciplines, nikki.nastya19@gmail.com

Alyona Protasova – Senior Lecturer of the Department of Social and Humanitarian disciplines, zunade777@gmail.com

Zubchenko O.

Mariupol State University

VISUALISATION AS A METHOD FOR INVESTIGATING THE DYSFUNCTIONAL OF THE EDUCATIONAL INSTITUTION IN THE TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES OF THE SOUTH UKRAINE

Background: after the Russian occupation in February – March 2022, an occupation regime was established in a significant part of Southern Ukraine, within the framework of which the aggressor state is carrying out institutional construction, in particular, in the field of education.

Purpose: analyze the dysfunctional character of the institute of education in the temporarily occupied territories of the South of Ukraine

Methods: qualitative analysis of photo images that are publicly available on the Internet

Results: the hypothesis that the main task of educational institutions is Russification, the spread of enemy propaganda and the education of the young generation in the spirit of collaboration has been confirmed. For this purpose, various tools are used - re-education centers, folk and unofficial holidays, inciting inter-ethnic enmity, creation of children's and youth organizations. The activities of social organizations in the field of education are aimed at the destruction of Ukrainian identity, deindividuation, zombification and militarization of the consciousness of schoolchildren and students.

Conclusion: the dysfunctionality of the educational institution in the temporarily occupied territories of the South of Ukraine is the result of the deliberate actions of powerful actors, which are aimed at preserving and strengthening the occupation regime, dehumanizing the educational process and turning the school into a closed totalitarian space

Key words: social institution, education, dysfunctionality, visualization, russification

Початок повномасштабної російської агресії проти України у лютому 2022 року створив чимало викликів для вітчизняної соціології, її здатності теоретично рефлексувати та

емпірично відстежити карколомні соціальні зміни, що відбувалися як на вільних, так і на тимчасово окупованих територіях нашої держави. Ця проблема постає перед дослідниками щоразу, коли людство стикається з великими війнами, адже історично соціологія більше орієнтована на вирішення «мирних» питань соціальної інтеграції, кооперації, диференціації, соціальної солідарності та соціальних протиріч. Вітчизняні науковці вже мали можливість вивчати процеси в українському суспільстві та у захоплених росіянами ОРДЛО та Криму за часів проведення Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил у 2014-2022 роках, однак нині через суттєве розширення масштабів ворожої експансії та перехід під кремлівський контроль значної частини Півдня України вирішення цих завдань значно ускладнилося.

Із середини березня 2022 року, щойно активні бойові дії відсунулися на північ, на тимчасово окупованих територіях Запорізької області загарбники почали заводити власні порядки, зокрема, у сфері освіти. Аналогічні процеси тривали на загарбаних землях Херсонщини та півдня Донетчини. Наразі наш методологічний арсенал для дослідження соціальних процесів, що відбуваються по той бік фронту, дуже обмежений. Адже окуповані території перебувають у повній блокаді – з осені 2022 року після незаконної російської анексії звідти було повністю перекрито виїзд громадян на вільну Україну, а ще раніше – відключено наш мобільний зв'язок та Інтернет. Одним із небагатьох доступних джерел первинної соціальної інформації лишаються фотографії, що розміщуються у відкритому доступі. Саме тому емпіричною базою нашого дослідження стали 46 фото з освітньої тематики, що розміщені як на патріотичних, так і на проросійських онлайн-ресурсах (веб-сайтах та у телеграм-каналах), а в якості методу було визначено якісний аналіз фотозображень.

С. Макеєв відзначає, що інститути встановлюють обов'язкові до виконання правила і конвенції спільного існування людей, задають певні зразки поведінки та знаходять ресурси для їхньої реалізації, надають своїм представникам фокус упевненості у власній соціальній компетентності (Макеєв, 2022, с. 22-23). Ми навряд чи можемо спостерігати такі складні процеси та взаємовідносини, проте «на рівні повсякденного життя є цілий "спектр видимого"... Все це робить наші буденні інтеракції дуже перспективними для фіксування технічними засобами, зокрема, фотографією» – зауважує П. Штомпка (Штомпка, 2009, с. 4). У цьому контексті перспективним видається дослідження функціональності у діяльності організацій, що позиціонуються окупантами як «заклади освіти».

Р. Мертон розглядає дисфункцію соціального інституту насамперед як внутрішнє явище що заважає задоволенню потреб соціальної системи, значно зменшує її адаптивні та регулятивні можливості та фактично працює на саморуйнування (Комарова, 2010, с. 164). Якщо за стабільних суспільних умов вона виникає як результат дисбалансу поміж різними соціальними підсистемами (дисбаланс фахівців на ринку праці, нерівні шанси на доступ до вищої освіти у представників різних етнічних груп), то при окупації дисфункційність має зовнішній характер та є штучно інспірованою силами, що здійснюють військовий контроль над певними районами та містами. Перероджені соціально-культурні інститути – спотворена історична пам'ять, масована маніпулятивна пропаганда та поставлена на мілітаристсько-псевдопатріотичні рейки система освіти, відіграють вирішальну роль у «нових» війнах ХХІ століття (Калдор, 2016).

Історично, за нормального інституційного розвитку, освіта виконує три головні функції– професійної соціалізації, класово-стратифікаційну та виховну. Проте фотовізуалізація «освіти по-російськи» переконливо підтверджує, що в окупації вони кардинально змінюються, а основним завданням людей, що називають себе «освітянами», стає проведення русифікації, поширення ворожої пропаганди та виховання молодого покоління колаборантів. Проілюструємо це на конкретному емпіричному матеріалі.

Досить промовистим є фото відправки дітей до одного із центрів «перевиховання» у Росії, де ми можемо бачити нещасне обличчя матері, наляканого хлопчика і на задньому фоні суворого представника російських спецслужб, що спостерігають за посадкою. При цьому територію навколо автобусу огорожено червоною стрічкою, а сама процедура більше нагадує конвоювання ув'язнених або мобілізованих, аніж дитячу поїздку. З одного боку, існує висока вирогідність того, що батьки ніколи не побачать своїх дітей, адже з початку повномасштабної агресії на територію

Росії у різний спосіб вивезено понад 150 тис. українських хлопчиків та дівчаток (Кількість, 2022). З іншого – подорож до Росії, а особливо до оздоровчих центрів у Криму та на Кавказі, дуже часто є винагородою для родин колаборантів. Невід’ємним елементом русифікації є мілітаризація свідомості підростаючого покоління – централізоване написання листів «защитникам отечества», обов’язкове збирання автомату Калашникова, широка популяризація 23 лютого. Колишній день радянської армії у поведінському плані вводить дітей у поле російських мікросоціальних практик (привітання, побажання, подарунки від дівчат), а у змістовному – змішує до купи Івана-царевича, Суворова, воїнів-переможців нацизму та гіві з моторолою, як це зробили у с. Плодородне Михайлівського району Запорізької області.

Ще однією важливою складовою русифікаторського курсу є поширення ідеології «русского мира» через дати, важливі для імперського дискурсу (день незаконної анексії Криму), народні свята, які відзначаються із хороводами, балалайками та масовою роздачею млинців у школі (Масляна), неофіційні дати (1 квітня) і навіть казки К. Чуковського, персонажі яких «переосмислюються» у форматі т. зв. «СВО». Мета конструювання штучних свят – створити ілюзію нормального життя в окупації, відволікти увагу від нагальних проблем, зменшити емоційний негатив, а у випадку дітей та молоді – чимось зайняти робочий час, адже навчати по-справжньому нема кому та й немає потреби. «Свята за розкладом» доводять до абсурду – горе-педагоги проводять тематичний урок до всеросійського дня лижні у приазовському селі Волчанське, де снігу не бачили вже п’ять років, а «очільник» Мелітопольського району Сігута нагороджує переможців шкільного конкурсу на кращого збирача макулатури у с. Костянтинівка... книжками російських авторів. Після деокупації роботи у юних збирачів вторсировини суттєво прибавиться.

Розпалювання ненависті до України займає важливе місце у загальному дискурсі російської освіти. На уроці у с. Степанівка Приазовського району Запорізької області «вчителі» обговорюють зміст щойно вигаданого пропагандою «прислів’я»: «хохол глупее вороны, а хитрее черта». Це свідчить як про вкрай низький інтелектуальний рівень пропагандистів, так і про навмисне провокування міжнаціональної ворожнечі у багатонаціональному селі, де мешкає багато болгар, етнічних росіян – нащадків переселенців-старовірів і чисельна українська громада. У такий спосіб ворог, розуміючи, що йому вже недовго залишилось панувати у Приазов’ї, закладає міжетнічні конфлікти на майбутнє. Невід’ємною частиною антиукраїнської пропаганди є т. зв. «уроки патриотического воспитания», що проводяться військовослужбовцями окупаційних військ при повному бойовому оснащенні та зі зброєю, із передачею «писем дружбы» школярам із Криму. Окремим елементом стали репресії проти українських вчителів, а особливо упереджено вороги ставляться до істориків. «Ми пішли на зустріч (із російським комендантом – авт.), нас попередили, щоб ми не говорили українською мовою. Нам дали час подумати два дні. Якщо не погоджувалися, казали, щоб ми з родинами залишили село», – каже В.Зіброва із с. Берестове Бердянського району на Запоріжжі (Янковський, 2022). Тестом на лояльність для тих, хто зрадив Україну, є участь у знищенні української символіки – тризубів та прапорів у класах, зняття україномовних вивісок, «списання» та подальше спалювання української літератури зі шкільних бібліотек, «інвентаризація» експозицій шкільних музеїв тощо. Загалом, на окупованих територіях школа замість середовища творчості, свободи та інноваційності перетворюється на закритий простір.

Потужним інструментом поширення ненависті до України є фейкові «молодіжні організації» – «Движение первых» та «Юг молодой». Як і годиться, для «русского мира» мережа їхніх осередків у кожному освітньому закладі розбудовувалась із широким використанням силового та владного ресурсу. Про це красномовно свідчать фото та відео зі зборів у одній із шкіл сел. Якимівка. Із картинкою щасливих підлітків, що всі, як один, начебто з доброї волі, пишуть заяви до організації, різко дисонують сердиті дядьки на задніх партах. Місцеві жителі впізнають у цих особах «дільничного» та «фахівця з опіки» від окупаційної влади. Мета їхньої присутності на дитячому заході зрозуміла – проконтролювати лояльність, а за необхідності – «вжити заходів» щодо батьків. Спектр завдань, що ставить окупаційна

влада перед «новими росіянами», надзвичайно широкий – від допомоги по господарству бабусям та дідусям на зразок «Тимур та його команда» до поїздок на різноманітні форуми, конференції і ведення пропаганди у соціальних мережах. За результатами нашого дослідження, емпіричною основою якого стали дані із відкритих джерел, зокрема «Інстаграмм» та «В контакте», на початку лютого 2023 року, частка учнів та студентів серед молодих колаборантів віком від 16 до 35 становила 26%. Слід розуміти, що це середовище також є неоднорідним, адже, як свідчать наші розвідки, колабораціонізм на Півдні України, як і будь-яка архаїчна соціальна практика, набув родинного характеру. Наш аналіз відомостей про 570 зрадників України, що було зібрано із онлайн-ресурсів, свідчить, що як мінімум дві третини колаборантів йшли на службу ворогові з усіма родинами. Зокрема, у сільській місцевості утворилися родинні клани прислужників Кремля: батько- «староста», мати – директорка школа, донька – місцева активістка, зять – господар вкраденого у законних власників сільського магазину, рідний брат – співробітник поліції тощо. У такий спосіб, з одного боку, формується дуже вузька, проте усталена соціальна база агресора, а з іншого – створюються умови для тотального контролю за всіма сферами суспільного життя.

У ході нашого дослідження ми дійшли таких висновків. По-перше, дисфункціональність інституту освіти на тимчасово окупованих територіях Півдня України є результатом свідомих дій соціальних акторів, які спрямовано на збереження та посилення окупаційної влади. По-друге, на відміну від гуманістичного змісту нашої освіти, що яскраво відображено у концепції Нової української школи, зусилля російських псевдо-педагогів спрямовано на деіндивідуалізацію, зомбування та мілітаризацію свідомості наших дітей, їхнє втягування до фейкових громадських спілок. По-третє, одним із ключових завдань ворожої «школи» є повна русифікація та знищення навіть найменшого натяку на українську ідентичність у наших хлопців та дівчат.

Список використаних джерел

- Макеєв, С.О. (2022). Інституційні стани: норма, патологія, надзвичайність. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. № 2. С. 22-39 DOI 10.15407/sociology2022.02.022
- Штомпка, П. (2009). В фокусе внимания – повседневная жизнь. Новый поворот в социологии. Пер. с польск. *Социологические исследования*. № 8. С. 3-12.
- Комарова, А.В. (2010). Парадигма функционального анализа в теоретическом наследии Р. Мертон. *Актуальные вопросы современной науки*. Вып. 15. С. 160-168.
- Калдор, М. (2016). Новые и старые войны. Организованное насилие в глобальную эпоху. Пер. с англ. А. Аполлонова. Москва: Издательство Института Гайдара.
- Кількість незаконно вивезених у Росію українських дітей може сягати 150 тис. (17.02.2023). Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3671478-kilkist-nezakonno-vivezenih-u-rosiu-ukrainskih-ditej-moze-sagati-150-tisac.html>, дата звернення 12.04.2023
- Янковський, О. (2022). «Нас попередили, щоб не говорили українською». Освіта на півдні під тиском окупантів. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-1-veresnya-okupatsiya-kherson-osvita/32005468.html>, дата звернення 12.04.2023

References

- Makieiev, S.O. (2022). Instytutsiini stany: norma, patolohiia, nadzvychainist. [Institutional states: norm, pathology, emergency]. *Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh*. № 2: 22-39 [in Ukrainian].
- Shtompka, P. (2009). V fokuse vnimaniya – povsednevnaia zhizn. Novyi povorot v sotsiologii. [The focus is on everyday life. A new turn in sociology]. (Trans. In Polish). *Sotsiologicheskie issledovaniya*. № 8: 3-13 [in Russian].
- Komarova, A.V. (2010). The paradigm of functional analysis in the theoretical legacy of R. Merton. [The paradigm of functional analysis in the theoretical legacy of R. Merton]. *Topical issues of modern science*. Issue. 15: 160-168 [in Russian].

- Kaldor, M. (2016). New and old wars. Organized Violence in a Global Age. [New and old wars. Organized violence in a global age]. (Trans in English). Moscow: Gaidar Institute Publishing House [in Russian].
- Kilkist nezakonno vyvezenykh u Rosiiu ukrainskykh ditei mozhe siahaty 150 tys. [The number of Ukrainian children illegally taken to Russia may reach 150,000]. (17.02.2023). [in Ukrainian] Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3671478-kilkist-nezakonno-vivezenih-u-rosiu-ukrainskih-ditej-moze-sagati-150-tisac.html>
- Yankovskyi, O. (2022). «Nas poperedyly, shchob ne hovoryly ukrainskoiu». Osvita na pivdni pid tyskom okupantiv. ["We were warned not to speak Ukrainian." Education in the south under the pressure of the occupiers]. [in Ukrainian]. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-1-veresnya-okupatsiya-kherson-osvita/32005468.html>

Зубченко О.

Маріупольський державний університет

**ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСФУНКЦІЙНОСТІ
ІНСТИТУТУ ОСВІТИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ
ПІВДНЯ УКРАЇНИ**

Олександр Зубченко – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри філософії та соціології Маріупольського державного університету (м. Київ), o.zubchenko@mdu.in.ua